

mgr Justyna Sobolewska-Noël

Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego

ZMIANY W FUNKCJONOWANIU SYSTEMU SZKOLNICTWA WYŻSZEGO WE FRANCJI JAKO PRZYKŁAD DOSTOSOWANIA SYSTEMOWEGO DO ZAŁOŻEŃ PROCESU BOLOŃSKIEGO

Streszczenie

Artykuł porusza kwestię reformy systemu szkolnictwa wyższego we Francji z 2008 roku oraz analizuje poziom dostosowania francuskiego systemu szkolnictwa wyższego do wymogów Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. Prezentacja reform francuskich jest ciekawym przykładem rozwiązań systemowych przed planowaną reformą systemu szkolnictwa wyższego w Polsce.

Słowa kluczowe: szkolnictwo wyższe, Francja, reforma, Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego, Proces Boloński.

Summary

The article deals with the reform of the French higher education system voted by the French parliament in 2008 and the level of its adaptation to the European requirements in Higher Education Area. The French higher education reform is an interesting example to consider while planning the future changes of polish higher education system.

Keywords: the higher education system, France, reform, European Higher Education Area, Bologna Process

Wstęp

Od kilku lat coraz głośniej mówi się o potrzebie przeprowadzenia gruntownej reformy systemu szkolnictwa wyższego w Polsce. W przededniu wprowadzenia reform i w trakcie debaty społecznej nad głównymi założeniami reformy i ob-

szarami zmian w funkcjonowaniu szkolnictwa wyższego w naszym kraju warto sięgnąć po przykłady różnych rozwiązań funkcjonujących w innych krajach Unii Europejskiej. Niniejsza praca ma za zadanie przybliżyć system zarządzania oraz funkcjonowania szkolnictwa wyższego we Francji w trakcie wprowadzania gruntownej reformy systemu szkolnictwa wyższego, która weszła w życie w sierpniu 2008 roku i wskazać główne założenia reformy oraz kierunki wprowadzanych zmian, które mają regulować kwestię funkcjonowania szkolnictwa wyższego, również pod kątem wytycznych Unii Europejskiej.

Jak zatem funkcjonuje system szkolnictwa wyższego we Francji? Jakie możliwości stoją przed osobami pragnącymi rozpocząć karierę akademicką oraz jakie wysiłki są czynione, aby dostosować system francuskiego szkolnictwa wyższego do wymogów stawianych wszystkim krajom członkowskim Unii Europejskiej w założeniach Procesu Bolońskiego? Jakie cele stawiają sobie twórcy bardzo ambitnej reformy szkolnictwa wyższego, która w 2008 roku została zatwierdzona w formie ustawy przez francuski parlament i która wywołała falę protestów i krytyki wśród kadry akademickiej w całym kraju? Odpowiedź na te pytania pośrednio porusza zasadniczą kwestię zdiagnozowania rozwiązań i wzorców organizacyjnych, które powinny stać się przykładem dla Polski w trakcie wprowadzania zmian do systemu szkolnictwa wyższego, a także pomóc w poszukiwaniu standardów i działań zmierzających do bardziej praktycznego wykorzystania nauki, aby miała ona realny wkład w rozwój gospodarki, przemysłu i poszczególnych przedsiębiorstw.

Francuski system szkolnictwa wyższego oraz zmiany jego funkcjonowania zgodnie z założeniami Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego

Francuski system szkolnictwa wyższego wczoraj i dziś

Francja ma bardzo bogate tradycje w dziedzinie szkolnictwa wyższego. Słynna Sorbona została założona już w 1257 roku przez Roberta de Sorbon, początkowo jako *collège* dla biednych uczniów. Podobnie jak w Polsce, we Francji istnieje podział na szkolnictwo państwowe i prywatne. Przyszli studenci mają do wyboru około 400 szkół wyższych w całym kraju. Studia są prowadzone na uniwersytetach, które – z wyjątkiem pięciu uniwersytetów katolickich – są uczelniami państwowymi oraz w państwowych i prywatnych szkołach wyższych, z których część stanowią tzw. *grand écoles*. Uniwersytety przyjmują kandydatów posiadających świadectwo maturalne, *diplôme d'accès aux études universitaires* (DAEU – dyplom uprawniający do podjęcia studiów uniwersyteckich) lub kwalifikację uznaną za równorzędną bez dodatkowej procedury selekcji, z wyjątkiem studiów na kierunkach medycyna, stomatologia i farmacja oraz w instytutach IUT (fr. *Les Instituts Universitaires de Technologie*) [*La gouvernance de l'enseignement supérieur en Europe, politiques, structures, financement et personnel académique*].

Dla większości uczelni publicznych partnerem na poziomie krajowym jest Ministerstwo Edukacji, Badań i Techniki, dla pozostałych inne ministerstwa. Od 1968 roku (wprowadzenie tzw. prawa Edgar Faure) uczelnie we Francji są niezależne od państwa w kwestii funkcjonowania i zarządzania wewnętrznego na zasadzie tzw. demokracji wewnętrznej. W 1984 roku tzw. ustawa Savary zdefiniowała na nowo autonomię uczelni. Prawo demokracji wewnętrznej w praktyce oznaczało wolność statutową organizowania pracy i funkcjonowania przy przestrzeganiu i śledzeniu praw i dekretów, które były główną wytyczną. Państwo wciąż posiadało istotne kompetencje: przydzielało środki, określało programy, uznawało dyplomy narodowe, przyznawało stanowiska dydaktyczne i badawcze, oceniało programy badawcze.

Niezależność uniwersytetów została potwierdzona i rozszerzona o dodatkowe kwestie w sierpniu 2007 roku, kiedy narodowe priorytety strategiczne dla nauczania wyższego stały się przedmiotem ustawy przyjętej pod nazwą „Prawo autonomii uniwersytetów”. Przewiduje ona stworzenie nowego systemu zarządzania, nadaje uniwersytetom nowe kompetencje. Nowe prawo daje uniwersytetom autonomię budżetową i autonomię w kwestii zarządzania uczelniami oraz zarządzania zasobami ludzkimi. Uniwersytety samodzielnie tworzą prawo wewnętrzne i przyjmują na siebie nowe obowiązki. Mają prawo tworzenia fundacji między uniwersytetami i umów partnerskich z przedsiębiorstwami, a także mogą czerpać środki finansowe ze współpracy z biznesem.

Zgodnie z prawem wprowadzonym w 2006 roku, odnoszącym się do prawa o finansowaniu uczelni (LOLF), istnieje zależność między finansowaniem szkolnictwa wyższego i osiąganymi przez nie rezultatami. Oznacza to, że występuje ścisła korelacja między ilością środków finansowych, jakie dostaje uczelnia, a jej wynikami mierzonymi realizacją celów. Warto zaznaczyć, że tworzenie strategicznych planów rozwoju jest całkowicie fakultatywne, jednak w praktyce wszystkie szkoły wyższe i uniwersytety zawierają czteroletnie kontrakty z instytucjami państwowymi. Umowa taka obejmuje wszystkie rodzaje działalności i jest konieczna, aby otrzymywać dofinansowanie publiczne [www.legifrance.gouv.fr].

Zmiany w szkolnictwie wyższym zainicjowane w 1999 roku zgodnie z założeniami Procesu Bolońskiego były połączone z wieloma regulacjami wprowadzonymi od kwietnia 2002 roku. Jedną z istotniejszych jest rozporządzenie z 8 kwietnia 2002 roku, którego celem było dostosowanie francuskiego systemu szkolnictwa wyższego do wymogów tworzenia Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (EOSW). Stworzono szereg przepisów mających na celu stopniowe dostosowanie struktury francuskiego systemu szkolnictwa wyższego do systemu europejskiego „3–5–8” (odpowiadającego trzem, pięciu i ośmiu latom studiów od egzaminu maturalnego), tzw. LMD (fr. *licence, master, doctorat*). Oprócz określenia systemu studiów rozporządzenie to promuje szerokie stosowanie systemu ECTS i suplementu do dyplomu.

Poprzedni system studiów opierał się na trzech głównych cyklach (z krótszym cyklem w ramach studiów pierwszego stopnia, trwającym dwa lata i kończącym się pośrednim dyplomem), ale nie odpowiadał strukturze trójstopniowej okre-

ślonej w ustaleniach Procesu Bolońskiego. Długie studia uniwersyteckie były tradycyjnie dzielone na etapy prowadzące do tytułów państwowych: 2-letnie studia odbywane po uzyskaniu świadectwa maturalnego, kończące się *diplôme d'études universitaires générales* (DEUG – dyplomem ogólnych studiów uniwersyteckich), roczne studia prowadzące do tytułu *licence* (mniej więcej równorzędnego tytułowi licencjata) i roczne studia kończące się tytułem *maîtrise* (mniej więcej równorzędnego tytułowi magistra), które w sumie odpowiadały 4-letnim studiom odbywanym po egzaminie maturalnym. W trzecim etapie studiów następował wybór specjalizacji ukierunkowującej dalszy rozwój, tj. *diplôme d'études supérieures spécialisées* (DESS – dyplom ukończenia specjalistycznych studiów wyższych), dający uprawnienia praktyczne i przygotowujący do zawodu, lub *diplôme d'études approfondies* (DEA – dyplom studiów na bardziej zaawansowanym poziomie) przygotowujący do przyszłej pracy naukowej. Kolejnym odrębnym etapem były studia doktoranckie.

Zgodnie z nowym systemem wprowadzonym w 2002 roku tytuł magistra otrzymuje student, który ukończył pełne 5 lat studiów. Utrzymano jednak podział na dwa różne typy specjalizacji dyplomów, przygotowujące bądź do pracy zawodowej poza uczelnią, bądź do pracy naukowej.

Jedną z kolejnych konferencji Ministrów Edukacji krajów uczestniczących w Procesie Bolońskim, która odbyła się 18 i 19 maja 2005 roku w Bergen, dotyczyła również reformy studiów doktoranckich. Zgodnie z ustaleniami podjętymi na konferencji programy studiów doktoranckich wszystkich krajów członkowskich Unii Europejskiej powinny gwarantować zdobycie wykształcenia międzydiscyplinarnego oraz kompetencji, które są łatwe do przenoszenia na rynek pracy w stopniu najszerszym z możliwych. Francja, biorąc pod uwagę te wytyczne, rozpoczęła proces zmian ustaw i prawa w systemie nauczania na poziomie akademickim, który zakończył się stworzeniem programu reform szkolnictwa wyższego. Nowe reformy za główny cel stawiają sobie zagwarantowanie doktorantom formacji na wysokim poziomie, dzięki której ich dyplom będzie rozpoznawalny i doceniany nie tylko na poziomie akademickim, ale także przez przedsiębiorstwa i szeroko pojmowany biznes, w tym przemysł i usługi [*Uczelnie jak firmy*].

Grandes Écoles

Grandes Écoles to specyficzna kategoria francuskich wyższych uczelni, zarówno publicznych, jak i prywatnych, które funkcjonują w inny sposób niż uniwersytety. Niektóre są bardziej nastawione na nauczanie określonej profesji, inne organizują studia w trybie interdyscyplinarnym, prowadzą nabór zazwyczaj dwa lata po maturze i wymagają egzaminu wstępnego. *Grandes Écoles* zazwyczaj mają swoją specjalność, choć istnieje kilka o programie ogólnym, gdzie specjalizacja odbywa się np. tylko na ostatnim roku. Uczelnie te kształcą ograniczoną liczbę studentów i stosują gęste sito egzaminacyjne przy naborze kandydatów. *Grandes Écoles* uznawane są za prestiżowe, ich ukończenie uważane jest za „przepustkę” do świata naukowego, świata dyplomacji lub wielkiego biznesu. Większość tych szkół z polskiego punktu widzenia jest po prostu politechnikami, szkołami handlowymi i rolniczymi lub uczelniami

prowadzącymi studia humanistyczno-społeczne lub matematyczno-przyrodnicze na wysokim poziomie, a wyrażenie *Grande École* można przetłumaczyć jako Wyższa Szkoła lub „wielka szkoła”. Dyplom *Grande École* jest inny niż dyplom uniwersytecki, choć zazwyczaj uznawany jest za równoważnik np. magistra inżyniera w przypadku studiów technicznych. Żeby dostać się do *Grande École*, należy ukończyć rok lub dwa lata kursów przygotowawczych (fr. *classes préparatoires*), zwykle organizowanych w liceum, niekoniecznie tym samym, w którym zdawało się maturę. Można również przystępować do egzaminów po takim samym okresie (rok lub dwa lata) studiów wyższych na uczelni. Program uniwersytecki, stosunkowo wyspecjalizowany, nie pozwala zwykle na odpowiednie przygotowanie się do nich, ponieważ egzaminy obejmują szerokie spektrum wiedzy. W *Grandes Écoles* zaliczanych do *Écoles normales supérieures* kształcą się przyszli naukowcy i nauczyciele, ale wielu absolwentów wchodzi również na ścieżkę kariery w administracji i biznesie. Szkoły ekonomiczne, jak np. *École des Hautes Études Commerciales*, zarządzane są przez lokalne organizacje powiązane z samorządem i biznesem. Aby dostać się do politechniki zaliczanej do *Grandes Écoles* należy wcześniej ukończyć kursy matematyczne. Kilka najślynniejszych politechnik to: *École Nationale Supérieure des Mines de Paris* (*ENSMP* lub *Mines*), *École Nationale des Ponts et Chaussées* (Narodowa Szkoła Inżynierii Lądowej, *ENPC* lub *Ponts*) oraz *École Polytechnique* – mimo że to szkoła wojskowa, większość jej absolwentów pracuje poza armią i jest to najbardziej prestiżowa uczelnia politechniczna we Francji [*Tertiary Education for the knowledge society*].

We Francji oprócz uniwersytetów i *Grandes Écoles* istnieją także setki małych szkół o profilu zawodowym, oferujących krótkie programy w takich dziedzinach, jak np. pielęgniarstwo, praca socjalna, sztuki stosowane. Kształcą się w nich od 100 (w przypadku najmniejszej uczelni) do 3500 studentów (w przypadku największej). Do tej grupy można także zaliczyć kształcenie pomaturalne, oferowane w liceach przez oddziały wyższych techników, po ukończeniu których można kontynuować naukę w innych uczelniach, aż do otrzymania np. stopnia inżyniera uniwersyteckiego.

Główna część badań finansowanych ze środków publicznych jest wykonywana poza uniwersytetami przez wyspecjalizowane agencje lub korporacje badawcze. Najbardziej znana z nich to Narodowe Centrum Badań Naukowych (CNRS), zatrudniające ok. 26 tys. osób, w porównaniu do 80 tys. zatrudnionych na uniwersytetach. CNRS finansuje niektóre laboratoria uniwersyteckie i prowadzi mieszane jednostki badawcze, wspólnie nadzorowane i finansowane. Zdecydowana większość jednostek badawczych CNRS jest zlokalizowana wewnątrz uniwersytetów [*La gouvernance de l'enseignement supérieur en Europe, politiques, structures, financement et personnel académique*].

Reforma systemu szkolnictwa wyższego we Francji i dostosowanie systemu edukacji wyższej do założeń Procesu Bolońskiego

Prawo *Pécesse*

7 października 2008 roku Valérie Pécresse, francuska minister Szkolnictwa Wyższego i Badań, przedstawiła założenia planu reformy szkolnictwa wyższego i wprowadzenia zmian w rozwoju kariery naukowej. Ustawa dotycząca praw i obowiązków instytucji akademickich (tzw. prawo *Pécesse* – nazwane tak od nazwiska minister) została przegłosowana przez parlament w sierpniu 2008 roku. Ustawa dąży do swoiście rozumianej „autonomii” politycznej i finansowej uczelni, która ma na celu „dostosowanie szkolnictwa wyższego do warunków na rynku pracy”. Reforma ma przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności pracy i kariery naukowej na uniwersytecie oraz do otwarcia się nauki na współpracę z przedsiębiorstwami i szeroko rozumianym biznesem. Według głównych stwierdzeń planu reformy, stworzonego przez ludzi nauki, m.in. przez członków Francuskiej Akademii Nauk, „nauka francuska nie zajmuje dziś należnej jej roli”. Badania prowadzone na uniwersytetach, a także w innych jednostkach badawczych, nie są odpowiednio doceniane i zbyt rzadko są wykorzystywane w praktyce. Budżet, jaki został przewidziany na wprowadzenie reformy w życie, jest imponujący. W ciągu trzech lat – od 2009 do 2011 roku – realizacja planu ma pochłonąć 252 mln euro. Ta suma jest powiększeniem planu rewaloryzacji zarobków kadry naukowej, który został zapoczątkowany wcześniej i którego budżet wynosi 759 mln euro. Biorąc pod uwagę środki, jakie zostały wydane we Francji w latach 2006–2008 na naukę i szkolnictwo wyższe, nowy budżet przeznaczony na reformy w ciągu najbliższych trzech lat został podwojony w celu wdrożenia wszystkich założeń reformy.

Reforma szkolnictwa wyższego zgodnie z założeniami Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego i Badań przewiduje skoncentrowanie się na trzech głównych założeniach [*Plan carrieres dans l'enseignement superieur*]:

- stworzenie warunków, aby na uczelniach chcieli pozostać i pracować najzdolniejsi absolwenci,
- stworzenie systemu ewaluacji i wartościowania kariery zawodowej na uniwersytecie w celu lepszego rozwoju kariery akademickiej,
- stworzenie wytycznych, które będą wspierać mobilność kadry oraz systemu zarządzania kompetencjami na uniwersytetach.

Inne punkty założeń reformy wskazują także, że reforma ma na celu nie tylko skupiać się na zmianach funkcji pedagogicznej i naukowo-badawczej uniwersytetów, ale przewiduje też rozległe zmiany w organizacji, między innymi:

- zwiększenie uprawnień rektorskich,
- zmniejszenie gwarancji zatrudnienia dla personelu uczelni,
- wyrównanie szans w dostępie do edukacji (pomoc socjalna, zakwaterowanie w domach studenckich, dostęp do opieki zdrowotnej, wsparcie osób niepełnosprawnych),

- wprowadzenie przedsiębiorców do rad administracyjnych uczelni oraz partycypację przedsiębiorstw w finansowaniu uczelni.

Podniesienie rangi pracy badacza i wykładowcy, nowy kontrakt studiów doktoranckich

Założenia nowej reformy mają na celu zwiększenie prestiżu kariery naukowej zarówno pod względem możliwości rozwoju zawodowego, jak i wynagrodzenia. Kariera naukowca nie musi już przebiegać tylko w obrębie jednostki naukowej, ale również daje możliwość kooperacji z przemysłem i biznesem. Podniesieniu atrakcyjności kariery naukowej towarzyszy znaczna podwyżka zarobków kadry naukowej oraz stworzenie licznych programów wspierających finansowo rozwój badań oraz programów stypendialnych. Konkretnie działania, jakie przewiduje reforma, są następujące [*Plan carriers dans l'enseignement superieur*]:

- stworzenie umów o pracę dla przyszłych doktorantów, które miałyby trwać trzy lata i gwarantować wszystkie zabezpieczenia socjalne i zdrowotne oraz wynagrodzenie minimalne;
- rewaloryzacja wynagrodzeń młodych nauczycieli akademickich, które zostałyby podniesione z 240 do 510 euro brutto miesięczne, co oznacza podniesienie wynagrodzeń średnio o 12–25% w trybie natychmiastowym, po przyjęciu na studia. Przy decydowaniu o wysokości wynagrodzenia ma być brana pod uwagę wcześniejsza praca na uniwersytecie;
- stworzenie instytucji pomagających w podejmowaniu współpracy między uniwersytetami i jednostkami badawczymi. Uniwersytety i jednostki badawcze w ramach specjalnych konkursów będą wybierać wykładowców zajmujących się tematyką szczególnie interesującą dla rozwoju i nauki. Praca naukowa laureata takiego konkursu będzie wspierana dodatkową premią w wysokości minimum 6000 euro (która może wynosić nawet do 15 000 euro), a także dotacją do badań w wysokości od 10 000 do 20 000 euro rocznie. Ponadto liczba godzin pracy dydaktycznej laureatów będzie zmniejszona o 2/3 w celu stworzenia im lepszych warunków do pracy naukowej,
- powrót zdolnych i obiecujących francuskich naukowców, którzy wybrali karierę za granicą, dzięki programowi stworzonemu przez Narodową Agencję Badań o nazwie „Retour post-doctorat”,
- wzmocnienie funkcji i statutu *l'Institut Universitaire de France* (IUF jest instytucją podporządkowaną Ministerstwu Szkolnictwa Wyższego, którego główną funkcją jest rozwój na uniwersytetach badań na wysokim poziomie). Otrzyma on statut prawny i uprawnienia międzynarodowej instytucji. Nauczyciele badacze – oraz ich projekty badawcze wyselekcjonowane przez IUF, których liczba ma zostać znacznie podniesiona – będą beneficjentami, oprócz znacznej poprawy warunków pracy naukowej, także premii naukowej w wysokości 10 000 euro rocznie na osobę.

Nowy „kontrakt” studiów doktoranckich proponowany przez reformę dostępny jest dla wszystkich studentów studiów doktoranckich i jest swoistym kontraktem pracy, gwarantującym pełnoprawną umowę o pracę oraz liczne zabezpieczenia so-

cialne. Jego rezultatem ma być podniesienie atrakcyjności pracy wykładowcy uniwersyteckiego i naukowca. Został ujednoczony dla wszystkich ośrodków badań i szkolnictwa wyższego i ma na celu uproszczenie zasad obowiązujących studentów studiów doktoranckich. Obliguje także pracodawcę do zapewnienia studentowi niezbędnych kursów i zajęć mających pomóc w zrealizowaniu jego głównego celu, czyli napisania pracy doktorskiej, oraz przygotować i wprowadzić do zawodu wykładowcy i naukowca. Poprzedni kontrakt, jaki obowiązywał, nie był ujednoczony pod względem prawnym, inny rodzaj kontraktu obowiązywał ośrodki badawcze, a inny uniwersytety i uczelnie wyższe. Również obowiązki wykładowcy i badacza wiązały się z różnymi uregulowaniami. To zróżnicowanie powodowało często nieefektywne funkcjonowanie systemu studiów doktoranckich.

Studia doktoranckie i zarazem kontrakt, zgodnie z założeniami reformy, ma trwać trzy lata i może zostać przedłużony o dodatkowy rok na wniosek studenta. Kontrakt zapewnia przyszłym naukowcom pracę w obszarze badań naukowych oraz możliwości wykorzystywania własnej pracy naukowej do tworzenia ekspertyz dla przedsiębiorstw i innych jednostek życia publicznego, a także praktykę dydaktyczną na uczelni. Kwestie wynagrodzenia reguluje dość ogólnie, a mianowicie wynagrodzenie, jakie mają otrzymywać studenci, ma być wyższe od minimalnego gwarantowanego prawem wynagrodzenia, jednak nie określa limitu maksymalnego. Wynagrodzenie ma być wystarczająco wysokie, aby studenci mogli się całkowicie zaangażować w pisanie pracy naukowej, oraz wykluczać możliwość pracy zarobkowej niezwiązanej z ich badaniami [*Reconnaitre l'engagement professionnel des enseignants*].

System ewaluacji i oceny kariery zawodowej na uniwersytecie

Nowa ustawa zakłada znaczne uproszczenie systemu awansów naukowych i stworzenie nowej jakości w rozwoju kariery naukowej, której ewaluacja ma zależeć nie tylko od liczby lat spędzonych na uniwersytecie i liczby publikacji, ale przede wszystkim od jakości badań i ich znaczenia dla rozwoju lub ich ewentualnego zastosowania w życiu gospodarczym. Reforma wyraźnie kładzie nacisk na jakość pracy naukowej i daje szansę młodym zdolnym naukowcom. Główne założenia przedstawiają się następująco [*Livret les clefs de la reforme des universites*]:

- zaferowanie całemu personelowi zajmującemu się nauczaniem i badaniami możliwości przyspieszonego awansu. Ta możliwość ma dotyczyć kadry dydaktycznej i badawczej, a także personelu administracyjnego i technicznego pracującego na uniwersytetach. Na przykład liczba promocji profesorskich zgodnie z wytycznymi planu powinna się podwoić w ciągu najbliższych trzech lat, czyli do 2011 roku;
- uznanie i identyfikacja zaangażowania dydaktycznego wykładowców przez przyznawanie premii związanej z obowiązkami wykładowcy, która zostanie także zrewaloryzowana i będzie wynosić od 3500 do 15 000 euro rocznie;
- nakłanianie badaczy do dzielenia się wiedzą i doświadczeniem pedagogicznym z mniej doświadczonymi pracownikami przez system premii finansowych;

- aktywność wykładowców-badaczy będzie ewaluowana co 4 lata, nie tylko pod względem działalności badawczej, ale także aktywności pedagogicznej. Rada Narodowa Uniwersytetów będzie zajmować się ewaluacją, w której będzie brana pod uwagę działalność naukowa i efekty badań, a także ocena kompetencji wykładowców wystawiana przez studentów, a przekazywana przez uniwersytety. Ewaluacja ma przedstawić obiektywną ocenę naukowca-wykładowcy, która ma być pomocna w promocji kariery zawodowej i naukowej i przyspieszać awans zawodowy.

Rozwój nowego systemu zarządzania oraz wsparcie mobilności kadry naukowej

Oprócz znacznego uproszczenia systemu awansów nowy system zarządzania kadrami zmierza w kierunku nadania w tym zakresie jak najszerszej autonomii uniwersytetom i jednostkom badawczym, wskazując jedynie pewne wytyczne co do kierunków działań. Mobilność jest rozumiana dwojako – jako zdolność łączenia w trakcie swojej kariery funkcji wykładowcy i naukowca oraz jako tworzenie płaszczyzny współpracy między naukowcami a przemysłem. Główne założenia reform w aspekcie mobilności naukowców dotyczą następujących kwestii [Doctorat]:

- zaoferowanie profesorom uniwersytetów kariery podobnej do kariery dyrektorów jednostek badawczych, aby w ten sposób ułatwić mobilność między funkcjami wykładowcy-naukowca i naukowca. Natychmiastowa podwyżka dochodów dla profesorów wyniesie od 273 do 540 euro miesięcznie, a w trakcie rozwoju kariery ich pensja będzie regularnie wzrastać;
- wsparcie promocji wewnętrznej i podnoszenie poziomu zatrudnienia;
- podniesienie rangi jednostek zarządzających uniwersytetami, które docelowo mają uzyskać całkowitą autonomię między innymi w takich obszarach, jak: wynagrodzenia kadry naukowej, tworzenia nowych kompetencji i obszarów odpowiedzialności.

Na uwagę zasługuje specjalny program umów zawieranych między przemysłem i nauką – realizowany poprzez badania praktyczne – którego nazwa w oryginale brzmi *Les conventions industrielles de formation par la recherche* (C.I.F.R.E). C.I.F.R.E pozwala doktorantom na przygotowanie rozprawy doktorskiej podczas pracy w przedsiębiorstwie w ramach programu Badania i Rozwój (fr. *Recherche et Développement* – R&D), będąc jednocześnie powiązany z ekipą badawczą na zewnątrz przedsiębiorstwa, czyli z uniwersytetem lub jednostką badawczą. Kontrakt pracy zawierany jest między przedsiębiorstwem a doktorantem-badaczem na okres trzech lat. Interes takiej współpracy jest dwojaki – po pierwsze pozwala rozwijać naukę i badania technologiczne, ale także zbliża do siebie uniwersytety i przedsiębiorstwa. W 2007 roku zostało podpisanych 1200 takich kontraktów. Aby stać się beneficjentem programu C.I.F.R.E., trzeba posiadać dyplom magistra albo inny dyplom uznany jako równoważny odpowiednik, często też przy współpracy ze specyficznymi obszarami przemysłu wymagany jest dyplom inżyniera, magistra handlu lub zarządzania oraz rozpoczęcie studiów doktoranckich [*ibidem*].

Podsumowanie

Francuski rząd, w tym odpowiedzialne za reformę Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego i Badań, w celach promocji reformy stworzyło specjalną stronę internetową pod nazwą „Nowy uniwersytet w służbie wyrównywania szans społecznych”. Na stronie realizatorzy reformy wyliczają jej pozytywne aspekty. Wśród korzyści, jakie według jej twórców reforma daje środowisku akademickiemu, wymieniane są m.in. łatwiejsze wejście w życie zawodowe i znalezienie pracy przez studentów, bardziej elastyczny czas pracy nauczycieli akademickich, co pozwoli im skupić się na pracy badawczej, zmiany w systemie wynagrodzeń oraz większą przejrzystość w zarządzaniu.

Odważne założenia reformy francuskiego szkolnictwa wyższego spotkały się jednak z licznymi protestami. W strajkach przeciwko zbytnej liberalizacji organizacji pracy uniwersytetów brali udział studenci i licealiści oraz kadra nauczycielska. Nauczyciele akademicy wyrażali obawy, że zamiast koncentrować się na pracy edukacyjnej, będą musieli dbać o zysk przedsiębiorców, nie mając przy tym gwarancji stałego zatrudnienia. Pojawiają się też opinie, że finansowanie uczelni ze środków prywatnych doprowadzi do zniknięcia niektórych dziedzin nauki i zamknięcia części uniwersytetów i jednostek badawczych, które zajmują się dyscyplinami, jakimi zupełnie nie jest zainteresowany biznes, jak na przykład filologia klasyczna lub historia.

Biorąc pod uwagę założenia Deklaracji Bolońskiej, które są wyznacznikiem reform systemu szkolnictwa wyższego w krajach Unii Europejskiej, Francja wraz z implementacją nowej reformy spełni wymagania Deklaracji we wszystkich jej głównych punktach, takich jak: przyjęcie systemu czytelnych i porównywalnych na gruncie europejskim stopni naukowych, wdrożenie systemu opartego na dwóch głównych cyklach nauczania, niższym – *undergraduate* i wyższym – *graduate*, wprowadzenie systemu punktów kredytowych ECTS, promocji mobilności studentów i nauczycieli oraz współpracy europejskiej i międzyinstytucjonalnej. Analiza rozmiaru reform, jakim zostaną objęte wszystkie instytucje szkolnictwa wyższego we Francji, pozwala jednak stwierdzić, że reforma znacznie wykracza poza wymagania Deklaracji Bolońskiej. Przede wszystkim zmierza w kierunku urynkowienia usług edukacyjnych, co w założeniu ma przyczynić się do podniesienia jakości systemu szkolnictwa wyższego i jakości pracy kadry uniwersyteckiej [*Renouveler le partenariat entre les universites*].

Mimo licznych głosów sprzeciwu ze strony kadry akademickiej i studentów wobec założeń reformy systemu szkolnictwa wyższego we Francji są one dostosowane do wymogów niezbędnych do rozwoju nauki nie tylko w sensie wiedzy akademickiej, ale również wykorzystania jej na potrzeby rozwoju gospodarki, przemysłu i przedsiębiorstw. Standardy światowe pokazują, że aby kraj mógł czerpać korzyści z wiedzy akademickiej, nauka musi stać się partnerem dla biznesu. Słabe powiązanie kierunków kształcenia z potrzebami rynku pracy to według Organizacji Współpracy Regionalnej i Rozwoju oraz Banku Światowego jeden z głównych problemów dzisiejszego szkolnictwa, także szkolnictwa w Polsce

[*Reformy systemu szkolnictwa wyższego w Polsce i w Europie*]. Większa autonomia uniwersytetów, bardziej elastyczny system awansów naukowych, włączenie przedsiębiorstw i biznesu do procesu finansowania badań naukowych, stypendia i premie dla młodych obiecujących badaczy – te wszystkie czynniki sprawiają, że nauka, a tym samym naukowcy, mają realny wkład w rozwój kraju i gospodarki. Warto zatem obserwować efekty reform we Francji i czerpać wzorce działania w trakcie przygotowania, a później wdrażania reformy szkolnictwa wyższego w Polsce.

Literatura

- Doktorat*, [on-line:] <http://www.enseignementsup-recherche.gouv.fr/cid20185/doctorat.html> [dostęp: 9.12.2008].
- Francja*, [on-line:] <http://eurydice.org.pl/files/francja.pdf> [dostęp: 31.01.2009].
- L'etat de l' Enseignement supérieur et de la Recherche* (2007), Enseignement supérieur, Recherche, 29 indicateurs, 1(11).
- La gouvernance de l'enseignement superieur en Europe. Politiques, structures, financement, et personnel academique* (2008), Eurydice.
- Livret les clefs de la reforme des universites*, [on-line:] <http://www.nouvelleuniversite.gouv.fr/livret-les-clefs-de-la-reforme-des-universites-.html> [dostęp: 27.01.2009].
- Mosakowski R., *Szkolnictwo wyższe we Francji*, [on-line:] http://www.forumakad.pl/archiwum/2001/07-08/artykuly/20-studia_za_granica.htm [dostęp: 3.02.2009].
- Plan carrieres dans l'enseignement superieur*, [on-line:] http://www.nouvelleuniversite.gouv.fr/renouveler-le-partenariat-entre-les-universites-et-les.html?decoupe_recherche=plan-carrieres-dans-l-enseignement-superieur [dostęp: 8.12.2008].
- Reconnaitre l'engagement professionnel des enseignants*, [on-line:] <http://www.nouvelleuniversite.gouv.fr/reconnaitre-l-engagement-professionnel-des-enseignants.html#contenu> [dostęp : 1.02.2009].
- Réforme des universités : un résumé du débat sur Rue89*, [on-line:] <http://www.rue89.com/2007/11/11/reforme-des-universites-un-resume-du-rtdebat-sur-rue89> [dostęp: 3.12.2008].
- Reforme lycee plus temps pour mise oeuvre*, [on-line:] <http://www.education.gouv.fr/cid23215/reforme-lycee-plus-temps-pour-mise-oeuvre.html> [dostęp: 8.12.2008].
- Reformy systemu szkolnictwa wyższego w Polsce i w Europie*, [on-line:] <http://mediawedukacji.pl/node/694> [dostęp: 16.04.2009].
- Renouveler le partenariat entre les universites*, [on-line:] http://www.nouvelleuniversite.gouv.fr/renouveler-le-partenariat-entre-les-universites-et-les.html?decoupe_recherche=plan-carrieres-dans-l-enseignement-superieur [dostęp: 8.12.2008].
- Rey O. (2005), *L'enseignement supérieur sous le regard des chercheurs*, Dossier realise en partenariat avec le Réseau d'Etude sur l'Enseignement Supérieur (RESUP).
- Santiago P., Tremblay K., Basri E., Arnal E. (2008), *Tertiary Education for the Knowledge Society, Special Features: Equity, Innovation, Labor, Market, Internationalization*, vol.2, OECD.
- Uczelnie jak firmy*, Polska The Times (25.10.2008).